

371.26:009

Кизенко В.І.

**ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФІЛІЗАЦІЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

Інститут педагогіки НАПН України, Київ, Артема, 52-Д, 04053

Kizenko V.I.

**FEATURES SIMULATION PROFILE TRAINING AS A WAY TO IMPROVE
THE EFFICIENCY OF PROFILING HIGH SCHOOL**

NAPS Institute of Education of Ukraine, Kiev, Artem 52-D, 04053

У статті розкрито особливості моделювання профілю навчання як засобу підвищення ефективності профілізації старшої школи. Розкрито алгоритм процесу моделювання профілю навчання; виокремлено і схарактеризовано такі етапи. аналітичний: вимагає вивчення та оцінки мети, завдань профілю навчання, що моделюється, та умов, у яких він реалізується; перспективний: визначаються засоби і форми моделювання; виконавчий: реалізується задум і практичне відтворення розробленого проекту.

Ключові слова: моделювання профілю навчання, профілізація старшої школи, профіль навчання, курси за вибором.

This report disclosed details of modeling the profile of education as a way to improve the efficiency of profiling high school. Disclosed is an algorithm modeling process profile of training; marked the first such stage be characterized: Analysis: requires study and evaluation of goals, tasks modeled profile of training, as well as

the channel in which it is implemented; perspective: defined methods and forms of modeling; Performing: realists idea and developed a widely mapping project.

Key words: modeling profile of training; profiling of high school; profile training; elective courses.

Поняття «допрофільна підготовка» є новим для вітчизняної педагогічної науки і практики. Уперше воно з'явилося в Концепції профільного навчання у старшій школі. Концепція профільного навчання в старшій школі, затверджена рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 25.09.2003 № 10/12-2, передбачає здійснювати допрофільну підготовку учнів 8-9-х класів задля їхньої професійної орієнтації, сприяння у виборі напрямку профільного навчання у старшій школі. Допрофільна підготовка і профільне навчання покликані організувати нове освітнє середовище, яке створить умови задля самовизначення учня, забезпечить можливість перевірити його професійні якості, надасть право самостійно обрати профіль навчання, сформувані готовність нести відповідальність за зроблений вибір.

Вихідні положення ґрунтуються на змісті державних нормативних документів: положення та висновки, що стосуються філософії освіти (Н. Бібік, М. Бурда, С. Гончаренко, В. Кремень, О. Ляшенко, М. Ярмаченко), психологічній теорії діяльності (Г. Балл, Д. Богоявленський, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Кабанова-Меллер, С. Рубинштейн, Б. Ельконін та ін.), сутності диференційованого навчання (Ю. Бабанський, І. Бех,

О. Бугайов, Н. Бурицька, Л. Величко, М. Гриньова, В. Доротюк, В. Кизенко, І. Малафіїк, І. Осмоловська).

Мета публікації - розкрити особливості моделювання профілю навчання як засобу підвищення ефективності профілізації старшої школи.

Допрофільна підготовка - це не самостійна система, яка, з одного боку, становить підсистему профільного навчання і виконує підготовчу функцію, з іншого, становить систему педагогічної, психологічної, інформаційної й організаційної підтримки учнів основної школи, що сприяє їхньому самовизначенню після завершення основної загальної освіти.

Профіль навчання (спосіб організації диференційованого навчання в старших класах) є основою організації профільного навчання.

Ефективність організації й реалізації навчального профілю значною мірою залежить від попереднього його моделювання й перевірки. У сучасній науковій літературі моделлю називають будь-яку систему уявно або реально існуючу, що перебуває в певних відношеннях з іншою системою, яку називають відповідно до створюваної оригіналом і прототипом.

Між моделлю і прототипом має місце відношення подібності (умова аналогії). Модель у процесах наукового пізнання є заміником об'єкта, що вивчається (умова репрезентації). Вивчення моделі дозволяє сприймати інформацію щодо прототипу (умова екстраполяції).

У науковій літературі зустрічається ряд класифікацій моделей. Найбільш поширеною є класифікація моделей, в основу якої покладено спосіб їх будови. Відповідно до цього моделі поділяються на розумові й матеріальні. Матеріальні моделі служать чуттєвою опорою пізнання. Розумові моделі знаходять своє

застосування в основному тоді, коли необхідно цілісно уявити явище, що вивчається.

Побудова й дослідження моделей називається моделюванням.

Моделі профілів навчання - це розумові моделі, вони служать вивченню та організації конкретних напрямів та особливостей профільного навчання. Моделювання у поєднанні з іншими методами забезпечує високий науковий рівень, творчий характер організації профільного навчання. За вченим Б. Гершунським, моделювання служить засобом пізнання предмета явища або процесу, а також дає знання про нього [1, с. 22].

Стрижнем моделювання навчальних профілів є модель-структура, яку становлять інваріантні складові, що притаманні за певних уточнень та корекції моделі кожного профілю навчання:

- Базові загальноосвітні предмети, що становлять інваріантну складову змісту освіти і є обов'язковими для всіх профілів навчання. Вони реалізують завдання загальної середньої освіти і визначаються загальноосвітнім стандартом.

- Профільні предмети - загальноосвітні предмети, які реалізують завдання кожного конкретного профілю відповідно до напрямку, в якому він організовується. Вони обов'язкові для учнів, які обрали певний профіль навчання. Профільні предмети вивчаються поглиблено.

- Курси за вибором, завданням яких є поглиблення та розширення змісту профільних предметів.

Відповідно до визначеного змісту модель-структура включає форми організації навчання.

Основними формами організації профільного навчання є такі.

Профільні класи в: загальноосвітніх навчальних закладах; школі інтернатного типу; міжшкільному навчально-виробничому комбінаті (НВК).

Профільні групи в: загальноосвітніх навчальних закладах; міжшкільні профільні групи; профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами.

Модель-структура започатковує велику кількість локальних профілів. Їх зв'язок є особливою формою абстракції, зв'язку одиничного й загального. Серед локальних профілів навчання значне місце займають такі, моделювання та перевірка яких започатковує організацію профілів навчання в конкретних умовах.

Алгоритм процесу моделювання профілю навчання складається з таких етапів: 1) аналітичний: вимагає вивчення та оцінки мети, завдань профілю навчання, що моделюється, та умов, в яких він реалізується; 2) перспективний: визначаються засоби і форми моделювання; 3) виконавчий: реалізується задум і практичне відтворення розробленого проекту.

Модель-структура є основою моделювання локальних профілів, які мають свої особливості, що зумовлені такими показниками:

- напрямом профільного навчання (суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний);
- спеціалізацією профільного навчання (медичні, фінансові, фармацевтичні

тощо);

- осучасненням дидактичних показників (змісту, форм, методів);
- кадровими, матеріально-технічними показниками навчального закладу;
- соціокультурною, виробничою інфраструктурою регіону, де знаходиться навчальний заклад;
- перспективою подальшої освіти, життєвих планів кожного учня. Моделювання профілю навчання, що є основою його організації та реалізації, має здійснюватися відповідно до сучасних суспільних та освітніх вимог, що є запорукою ефективності навчання.

Які вимоги стоять перед сучасною школою? Який зміст навчання ефективний для сьогоденішнього учня?

Проаналізуємо проблему на прикладі осучаснення змісту освіти.

«Нова програма сучасної освіти висуває на перший план особистісно орієнтоване навчання, що визначається як таке, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості учня, виходячи з його індивідуальних особливостей як суб'єкта навчання і його предметної діяльності» [6, с. 55].

Розв'язання поставлених перед школою завдань вимагає оновлення змісту освіти, переосмислення самоцінності знань, відповіді на запитання: «Що має міститися у змісті шкільної освіти?»

Зміст освіти особистісно орієнтованого навчання включає два компоненти - предметний і діяльнісний.

Предметний зміст освіти - це базовий зміст навчальних дисциплін, що забезпечує рівень знань, зафіксованих державними стандартами.

Діяльнісний компонент змісту освіти забезпечує учнів методологією діяльності, технологією самовизначення та самореалізації, способами пізнання і перетворення довкілля і самого себе. Діяльнісний підхід до навчання був у центрі уваги протягом останніх десятиліть. На початку 80-х років ХХ століття були розроблені програми розвитку навчальних умінь та навичок, проте вони не фіксувались як обов'язкові для використання, не контролювались у результатах навчання.

У Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи (2000 р.) підкреслюється розвиваюча функція освіти.

У державних стандартах була посилена увага до діялісного підходу у навчанні. Як зазначає О. Савченко, державні стандарти мали бути осучаснені так, щоб діялісний компонент (способи учіння й пізнання) став обов'язковим складником змісту й оцінювання навчальних досягнень учнів [4, с. 35-45]. Отже, до змісту сучасної школи мають входити накопичені людством знання, а також методи їх здобування. Результат усвідомлення такого змісту передбачає такі складники: 1) знаю, що (інформація про здобуті знання); 2) знаю, як (інформація про засвоєні дії, що породжені появою, розвитком і перетворенням знань).

«На предметному рівні визначаються знання, які мають засвоїти учні, конкретизуються уявлення, чому треба вчитися. Визначаються ті галузі соціального досвіду, якими повинен оволодіти учень в ході особистої діяльності, що має для нього особистісну значимість» [3, с. 4].

Діяльнісний зміст освіти вимагає засвоєння певних дій та операцій, що визначаються віком та навчальними можливостями учнів.

Засвоєння діяльнісних знань вимагає чіткого визначення їх складових. Такі знання вимагають перш за все визначення видів діяльності, що входять до змісту діяльнісного компонента змісту освіти. До них науковці відносять такі:

1) загальнонавчальна діяльність: методи учіння способи пошуку інформації, робота з літературою (техніка читання, аналіз тексту, конспектування, анування, підготовка доповідей тощо), навички спілкування (монолог, діалог, дискусія, способи слухання, формулювання запитань тощо), методи взаємонавчання (організація роботи в групі, техніка виступу, рецензування, самооцінка тощо);

2) пізнавальна діяльність: інтелектуальні операції (аналіз, синтез, порівняння, аналогія, спостереження), досвід (експеримент, інтеграція), методи чуттєвого пізнання та ін.;

3) перетворювальна (творча) діяльність: способи виявлення суперечностей, формулювання проблеми; гіпотеза конструювання та моделювання; метод проектів; алгоритм винаходу; інтуїція та осяяння тощо;

4) самоорганізуюча діяльність: способи самостійної постановки цілей: самоаналіз; самоконтроль; самооцінка; саморегуляція [1; 3].

Обидва компоненти змісту освіти - «система знань»; «система освіти» можуть бути представлені окремо у вигляді блоків і найчастіше в синтезованому вигляді, що має поширення.

Так, після планування теми з історії «Всесвітня історія. Нова історія (кінець XVIII - початок XX ст)» у 8 класі вказані основні вміння, якими необхідно оволодіти учням:

- аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, визначати їх суть, причину, значення;
- давати стисло та розгорнуто характеристику історичним діячам, визначати їх місце і роль в історичному процесі;
- співвідносити однотипні процеси, події вітчизняної та всесвітньої історії, використовуючи при цьому синхроністичні таблиці;
- брати участь у дискусії, аргументувати з посиланням на джерела свою позицію;
- на конкретних прикладах духовної та матеріальної культури розкривати характерні риси народу;
- складати розгорнутий план параграфа підручника, статті або розповіді вчителя;
- * - аналізувати невеликі за обсягом історичні джерела, виявляючи упереджену інформацію;
- самостійно працювати з різними джерелами інформації, готувати доповіді та виступати перед однокласниками;
- давати розгорнуту рецензію відповіді на доповіді учнів.

Серед дій та операцій, якими повинні оволодіти учні, особливе місце займають методологічні дії та операції, які походять від поняття «методологія». Як вказується в українській енциклопедії, методологія - це: 1) сукупність

прийомів дослідження, що застосовується в якійсь науці; 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності [5, с. 480].

Історично методологія виникла у зв'язку з необхідністю філософського осмислення світу, необхідністю систематизації та пояснення нагромадженого досвіду. Методологія - це теорія методів пізнання, система знань про організацію науково-дослідної діяльності. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження, наукового пізнання.

У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як науковий метод пізнання, тлумачать як теорію методів дослідження.

Так, відомий український науковець С. Гончаренко указує, що методологія - це вчення про методи пізнання та перетворення дійсності, розрізняючи:

а) часткову методологію як сукупність методів у кожній конкретній науці;
б) загальну методологію - сукупність більш загальних методів (наприклад, методи педагогіки є одночасно її методами і загальною методологією для часткових дидактик, школознавства); в) філософську методологію - систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись через загальнонаукову і часткову методологію [2, с. 207]. Методологічні діяльнісні знання - це систематизовані способи, методи, прийоми та операції навчання, які забезпечують учнів методологією діяльності, способами теоретичного і практичного пізнання, перетворення знань, технологією самовизначення й самореалізації.

До методологічних діяльнісних знань відносить такі, які об'єднуються завданням пізнання довкілля, себе самого, світу; сприяють навчанню та вихованню. Вони поділяються на такі: методи, які мають статус узагальнених і застосовуються в усіх сферах діяльності для одержання побутового та наукового знання. Це загальнологічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення тощо); методи дослідження, які використовуються у науковому пізнанні (спостереження, вимірювання, моделювання, аналогія, гіпотеза тощо).

Методологія дії й операції є обов'язковими у процесі навчання, виховання, пізнання. Їх оволодіння учнями має бути чітко продіагностовано, при необхідності вони можуть бути засвоєні під час допрофільної підготовки. Це можливо здійснити на факультативних заняттях, курсах за вибором, керуючись таким змістом занять.

Література

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика. Методология. Теория. Практика / Б.С. Гершунский. - К.: Вища школа, 1989. - С.22.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. - К.: Либідь. - С. 207.
3. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / Краевский А.В., Хуторской А.В. // Педагогіка. - 2003. - № 2. - С.4.
4. Савченко О.Я. Уміння вчитись як ключова компетентність загальної середньої освіти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. - К, 2004. - С. 35-45.
5. Українська радянська енциклопедія. - Т. 6. - К., 1981. - С. 480.

6. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное образование // Новые ценности образования. Тезаурус для учителей и школьных психологов / И.С. Якиманская. - Вып.1. / ред.-сост. Н.Б. Крылова. - М., 1995. - С. 55.